

Oponentský posudek disertační práce

Název: *Filozofické poradenstvo - kritika*

Autor: Mgr. Otakar Horák

Předložená disertační práce se systematicky věnuje mapování tématu filozofického poradenství. V posledním období je to druhá práce na uvedené téma, s níž jsem se mohl podrobně seznámit. První prací byla bakalářská práce T. Helmicha (2013), jejímž jsem byl vedoucím. Helmichova práce mapovala vznik a vývoj filozofických praxí, předložila množství informací o jejich hlavních představitelích, institucích, cílech a aktivitách. Tato práce byla jedním z prvních obsáhlejších textů v českém jazyce a předkládala základní informace o uvedeném fenoménu, včetně bohatých odkazů na základní literaturu a on-line dostupné texty a materiály.

Disertační práce O. Horáka je obsáhlejší a argumentačně bohatějším textem, který se primárně zaměřuje na kritiku filozofického poradenství a jeho ambicí. V situaci, kdy v České republice není téma filozofického poradenství dosud nikterak frekventované, považuji za přínosnou skutečnost, že vznikl text, který se zabývá mapováním tohoto jevu a především jeho kritikou. Horákova veřejně dostupná práce přesvědčivě naznačuje a dokládá, že by tato nezřídka komerční (populární až bulvární) a značně spirituální prezentace filozofie větší zájem u kriticky orientovaných filozofů pravděpodobně ani vzbudit nemusela (neměla).

Práce je rozvržena do dvou hlavních částí, které téma filozofického poradenství ohraničují na jedné straně naznačením terapeutické dimenze antické filozofie (interpretace Epiktétova učení) a na straně druhé deskripční teorií a experimentů, které poukazují na nesprávné, zavádějící nebo neadekvátní představy, týkající se lidské přirozenosti, charakteru nebo motivů jednání člověka, s nimiž nezřídka pracují filozofičtí poradci. Filozofickému poradenství (dále FP) samotnému je věnována kapitola 3. K rozvržení 3. kapitoly lze vznést několik poznámek. Kapitulu by z pohledu čtenáře bylo možné zřejmě přehledněji strukturovat nebo nabídnout pokus o explicitní typologii FP. Kapitola začíná krátkou zmínkou o institucionálních počátcích (38-39) a velmi rychle přechází ke kritice FP. Subkapitola *Filozofické metody a hlavní představitelia FP* je zařazena až na s. 72 (subkapitola není uvedena v obsahu). Lze si představit logické a tradiční uspořádání: a) představení hlavních tezí, cílů, vzniku (návaznosti na příslušné filozofické tradice, východiska, teoretické zázemí), představitelů a metod FP b) možná typologie, přehledné rozčlenění FP (pokud je to možné), poukázání na hlavní proudy a jejich odlišnosti c) identifikace slabých míst FP, kritika d) argumenty ve prospěch kritiky a deskripce experimentů, poukazujících na problematičnost přístupu a aktivit FP. Autor má pro členění textu práce pravděpodobně vlastní důvod, ale domnívám se, že by naznačené uspořádání značně zvýšilo čtenářský komfort a zpřehlednilo by text. Snad by k tomu mohlo přispět rovněž podrobnější členění textu na subkapitoly.

V souvislosti s deskripcí Epiktétova učení a zdůrazňovanou terapeutickou funkcí filozofie (a etiky) ve FP mírně zaniká skutečnost, že plnění této role od filozofie její představitelé v současnosti snad již ani neočekávají. Nebo přinejmenším existuje nemálo filozofů, kteří se o tuto roli nezajímají. Jeden z klíčových předpokladů filozofického poradenství - že filozofie má primárně jimi zdůrazňovaný terapeutický cíl - se jeví jako značně pochybný. Snad by bylo možné tuto skutečnost zdůraznit srovnáním s podobami filozofie, které terapeutickou ambici nemají nebo přímo odmítají. V textu postrádám důraznější připomenutí širšího spektra filozofických cílů a aktivit, které by mohlo od počátku aktivity současného FP představit v kontextu soudobé filozofie jako marginální a do jisté míry i zavádějící.

V textu jsou mírně utopena klíčová tvrzení, která se týkají podstatných míst kritiky FP (např. podoby ovlivnění klienta filozofickým poradcem, s. 65 a další). Některé závěry by mohly být explicitně zdůrazněny i s pomocí grafického odlišení nebo dílčích shrnutí na konci subkapitoly (neexistence evidence a účinnosti FP, s. 67; problém metody, problém FP jako dodatečné racionalizace apod.). Ve stávající podobě textu jsou razantní tvrzení a teze v textu poněkud utopeny.

Doporučil bych ještě podrobnější provázání části I a II, např. propojením kritiky ve druhé části s jasně vymezenými inzerovanými aktivitami FP v části první.

Část druhá zpočátku působí jako mozaika deskripcí v současnosti dostatečně známých experimentů, které autor uvádí jako součást argumentace v neprospěch přesvědčení FP. Snad by stačilo uvést a zdůraznit pouze jejich závěry a v podobě tezí vyjádřit, co z toho plyne pro FP. V zájmu nestrannosti by bylo možné zmínit námitky vůči mnohdy nekriticky zobecněným závěrům některým experimentům (zvláště např. těch, které jsou založeny na dotaznících). Kritika FP je více než žádoucí, ale závěry některých experimentů mají ambici zobecnit poznatky, které za daných okolností zřejmě kvůli možným nedostatkům samotných experimentů korektně zobecnit nelze (týká se především Schwitzgebela a dalších experimentálních filozofů).

Problém reference o některých příkladech např. údajného selhání či poklesků filozofů se ukáže v situaci, kdy se autor práce pouze musí spolehnout na referenci bulvárních novinářů nebo referenci z velmi omezených a neobeznámených zdrojů (viz kombinace obou v případě bulvární reference Svobodové a studentského občasníku LeMur o „případu“ Horyna). Činit z toho ilustraci nebo příklad selhání filozofa je pak značně problematické (a v tomto případě i chybné).

Své nepřehlédnutelné slabiny má např. Schwitzgebelova argumentace v případě šetření morálního chování filozofů a etiků. Stačí vyjít z definice moderní etiky, aby zcela padl Schwitzgebelův předpoklad o spojení mezi vyučováním etiky, profesním zabýváním se etikou a charakterovými vlastnostmi etika samotného. Právě Schwitzgebelova stanoviska by si zasloužila kritičtější přezkoumání a dávku funkční a dobře zdůvodnitelné skepse – mají-li být použita jako silná podpora argumentů proti FP.

Dizertační práce Otakara Horáka je psána čtivě, míru pravopisných a stylistických vybočení bohužel nedokážu posoudit (práce je psána ve slovenském jazyce). Práci považuji za původní, za její největší přínos považuji dobře podloženou věcnou kritiku nadměrných a nezdůvodněných ambicí filozofického poradenství a základních předpokladů filozofického poradenství. Autor zpracoval úctyhodné množství odborné literatury, korektně cituje, či parafrázuje. Celková struktura textu mohla být z mého pohledu uspořádána přehledněji, závěry a hlavní místa kritiky FP zřetelněji zdůrazněny. Deskriptivní části, které referují o již dostatečně známých experimentech (psychologických, filozofických) mohly snad být redukovány na hlavní teze, závěry a pouhý odkaz na pramen v poznámce pod čarou (nebo mohly být převedeny do podoby zkrácené argumentační výpovědi). Horák využil závěry mnoha uváděných experimentů pro funkční a účinnou kritiku nadměrných ambicí FP. Domnívám se, že díky předložené kritice přesvědčivě ukázal, že FP se stávajícími metodami, prostředky a postupy do filozofie zřejmě nenáleží. Zdá se, že nejspolehlivější metoda kontaktu s filozofií je lety prověřený postup, kterému se říká jednoduše studium filozofie, a to nikoli na základě doporučení autorů či textů někým, kdo ad hoc odhadne zákazníka nebo jeho problém. V případě kontaktu s FP jsem si vždy kladl až triviální otázku, proč ten, kdo hodlá navštívit FP jednoduše nezačne sám zkoumat např. dějiny filozofie.

Otázky k rozpravě:

- 1) Nesetkal se autor s aktivitami FP ve Švýcarsku? Nemohla by zde mít činnost FP specifickou podobu díky např. legální eutanazii?
- 2) Vysvětluje si autor nějak specifické rozmístění filozofických poradců v určitých zemích? Může existovat souvislost mezi vyšším výskytem filozofických poradců a počty vysokoškolsky vzdělaných studentů filozofie, kteří se snaží nalézt uplatnění i tímto způsobem?
- 3) V různých kulturách existují paradigmatické postavy např. „mudrc“, „mistr“, „prorok“. Nemohla by být postava filozofického poradce pokusem uvést na několik módních sezón do oběhu postavu, která by byla jakýmsi rozmělněným hybridem, snažícím se vykonávat části aktivit těchto postav?
- 4) Nepracuje Schwitzgebel účelově s velmi lidovou a nepřesnou představou o tom, čím se zabývá etika a etik a nediskvalifikují jeho nepřesné a zavádějící předpoklady výsledky jeho zdánlivě exaktních experimentů? Mohl by autor uvést možné námitky vůči Schwitzgebelovým experimentům a jejich předpokladům?
- 5) Jak by se autor vypořádal s námitkou, která uvádí, že mnohé experimenty psychologů a experimentálních filozofů neříkají nic jiného, než že popisují nestandardní jednání osob v laboratorních podmínkách nebo v uměle navozených situacích, které nejsou analogické komplexním situacím, v nichž osoby jednají a tudíž nelze jejich závěry zobecňovat nebo využívat k predikcím chování nebo jednání osob?

Práci Otakara Horáka považuji za solidní příspěvek ke kritice tématu filozofického poradenství. Podobné texty mohou včas kriticky a věcně korigovat nadšení pro spirituální aktivity, které pravděpodobně nelze vydávat za filozofii. Práce z mého pohledu splňuje kritéria pro disertační práci a požadavky kladené na disertační práci. Proto ji **doporučuji** k obhajobě.

V Brně dne 8. srpna 2014

doc. PhDr. Radim Brázda, Dr.